

AQLI ZAIF BOLALAR NUTQIDAGI KAMCHILIKLARNI BARTARAF ETISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINI AMALGA OSHIRISH YO'LLARI

JDPI Maxsus pedagogika kafedrası mudiri
v.b.dots X.S.Akramova

Maxsus pedagogika, Defektologiya
(Logopediya) mutaxassisligi 1 kurs
magistranti Ropijonova Dilshoda
Meliquziyevna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Aqli zaif bolalar nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda oila va maktab hamkorligini amalga oshirish yo'llarida ota – onalar nuqsonli bolaga ta'lim-tarbiya berish, rivojlantirish va korreksiyalash va oilaviy hayotga tayyorlash vazifasini yuklaydi. Nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berish va ularni hayotga moslashtirish maxsus bilim va bu bolalarning xususiyatlari ilmiy yondashuvlar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Aqli zaif bolalar, korreksiya, ota – onalar, oila va maktab hamkorligi, ta'lim-tarbiya, tafakkuri, fonematik eshitishi, analiz va sintez, oilaviy hayotga tayyorlash.

WAYS TO IMPLEMENT FAMILY AND SCHOOL COOPERATION IN ELIMINATING SHORTCOMINGS IN THE SPEECH OF MENTALLY RETARDED CHILDREN

ANNOTATION

This article sets the task of educating, developing and correcting a child with a disability and preparing him or her for family life in ways that family and school can work together to address speech defects in children with intellectual disabilities. The education and adaptation of children with speech disabilities is based on specialized knowledge and scientific approaches to the characteristics of these children.

Key words: Mentally retarded children, correction, parenting, family and school collaboration, education, thinking, phonemic hearing, analysis and synthesis, preparation for family life.

Yordamga muhtoj bolalardagi nuqsonlarni bartaraf etish, korreksiyalash va rivojlantirish ishlarini amalga oshirishda oila bilan hamkorlikda bo'lish va ularga yordam berish katta ahamiyatga egadir va bu davlat tomonidan kafolatlangan. Oilada nuqsonli bolaga ta'lim-tarbiya berish, rivojlantirish va korreksiyalash va oilaviy hayotga tayyorlash vazifasini yuklaydi. Ushbu talablarga tayangan holda nutqida nuqsoni bor bolalarga ta'lim-tarbiya berish va ularni hayotga moslashtirish

maxsus bilim va bu bolalarning xususiyatlarini bilgan holda yondashishini talab etadi.

Bolalar nutqidagi kamchiliklar bartaraf etilgach, ular o'qishlarini ommaviy maktabda davom ettiradilar. Shuning uchun I bo'limning IV—VI sinflari u yoki bu sabab bilan maxsus maktabiga kira olmagan bolalar bilan to'ldirib boriladi.

Maxsus maktabining u yoki bu sinflariga qabul qilishda birinchi navbatda quyidagilar, ya'ni:

— matematika va umumta'lim maktabining boshqa fanlari bo'yicha boladaga bilim va malakalar kaysi sinf talabiga javob berishi;

— og'zaki va yozma nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kandy tuzatish ishlariga muhtojligi;

— bu ishlar aynan shu sinfda amalga oshirilishi mumkinligi hisobga olinadi.

Sinflarda o'quvchilar soni yetarli bo'lgach, o'qitishning birinchi boshlang'ich davrida nutq buzilishlarining harakteri va tabiatiga ko'ra bolalarni differensial o'qitish, parallel sinflarni tashkil etish yo'li bilan amalga oshirishni nazarda tutish lozimdir.

Agar o'quv ishlari jarayonida u yoki bu bola nutqidagi kamchiliklar bartaraf etilgan bo'lsa, bola o'z o'qishini, ommaviy maktabda davom ettirishi mumkin. Bunda tuman yoki shahar xalq ta'limi bo'limlari maxsus maktabi direktoridan zarur bo'lgan materiallarni olgach, bolani ommaviy maktabning tegishli sinfiga yuborishi lozim. Ommaviy maktabning direktori va pedagoglar kengashi maxsus maktabidan o'tkazilgan bolaning muvaffaqiyatli o'qishi uchun kerakli sharoitlarni yaratmoqlari lozim.

Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar bilan mashg'ulotlar tashkil qilish va ularni o'tkazishda kamchiliklarini to'g'rilash yuzasidan olib boriladigan ishlar bolalarning yosh xususiyatlarini, nutq defekti xususiyatlarini, ona tilidan maktab dasturini hisobga olgan holda tashkil qilinadi. Defektologik mashg'ulotlarga dars mashg'ulotlaridan bo'sh va sinfdan tashqari vaqtda mashg'ulotlar o'tkaziladi. Maktab ma'muriyati va sinf o'qituvchilari bilan kelishgan holda defektolog o'quvchilarni o'qish darslaridan chaqirib olishi mumkin.

Nutq tafakkur quroli va muloqot vositasi xisoblanadi. Bolaning xar tomonlama shakllanishida xamda rivojlanishida nutqning to'liq rivojlanishi katta ahamiyatga ega. Nutq bolalarda asta-sekinlik bilan rivojlanadi. Bolalar o'sib jmnrivojlangan sari ularning nutqi ham takomillashadi.

Nutqni o'z vaqtida egallash bolaga atrofdagi odamlar bilan erkin muloqot imkonini beradi, o'z xulqini boshqarishga yordam beradi, maktabda ta'lim tarbiya berish jarayoni ancha yengillashtiradi.

Aqli zaif bolalar o'zlarining me'yorda rivojlangan tengdoshlariga qaraganda birmuncha kech tilga kiradilar, birinchi so'zni aytish muddati uch bazan besh yoshgacha kechikadi.

M.F.Gnezdilov, V.G.Petrova, O.V.Kashe, E.V.Orlova, V.V.Voronkova, V.S.Raxmanova va boshqa olimlarning bergan ma'lumotlariga ko'ra birinchi sinf

aqli zaif bolalarning 60 % ida talaffuz kamchiliklari uchraydi. Aksariyat bolalarda fonematik eshitish qobiliyati buzilgan nutq a'zolari va ularning harakatidagi nuqsonlari ko'plab uchraydi. Lug'at boyligini egallashda jiddiy qiyinchiliklar kuzatiladi. Mavxum xususiyatdagi, umumlashtiruvchi tushunchalarni ifodolovchi so'zlarni tushunmaydilar, ko'chma ma'noda ifodalangan tushunchalarni anglashda qiynaladilar, ular aynan idrok etadilar.

Aqli zaif bolalarning gap tuzishida xam qiyinchiliklar yuzaga keladi. Tuzgan gaplari sodda bo'lib, so'zlarning o'zaro moslashuvida ko'plab xatolarga yo'l qo'yadilar, murakkab bog'lanishli gaplar juda kam ko'llaniladi. Aqli zaif bolalar tovush va so'zlarni to'g'ri talaffuz eta olmaydilar, rasmga qarab gap tuzishda qiynaladi, defektolog yordamidan to'g'ri foydalana olmaydilar. Ertak va hikoyani tinglash, mazmunini tushunish darajasi xam dastur talablariga javob bermaydi. Eshitgan kichik ertak va xikoyani qayta so'zlab berishda ancha qiyinchiliklarga duch keladilar. Ular alohida so'zlarni eslab aytadilar. Biroq to'g'ri tuzilgan gaplar asosida ertak mazmunini qayta so'zlab bera olmaydilar. Aqli zaif bolalar tevarak atrof, tabiat manzaralari xaqida qisqacha xikoya tuzish topshirig'ini ko'pchilik bolalar bajara olmaydilar. Aqli zaif bolalar ko'pchiligi kattalar va o'rtoqlar bilan suxbatda faol ishtirok etmaydilar, savolga xa, yo'q, deb javob berib, suxbatda gaplardan deyarli foydalanmaydilar. Alohida so'zlar, imo-ishora, anaqa kabi so'zlar ko'p ishlatiladi. Berilgan savolga to'liq, to'g'ri javob bera oladigan bolalar ular orasida kuzatilmaydi.

Aqli zaif bolalarning tafakkuri, fonematik eshitishi, analiz va sintez qilish malakalari, ko'rish idroki, fazoviy idroki yaxshi rivojlanmagan, tovushlar taaffuzida sirg'aluvchi, sanor tovushlarning noto'g'ri talaffuz etilishi yoki yo'qligi keng tarqalgan, nutqning leksik va grammatik tomonlari rivojlanmagan.

Bog'langan nutqining rivojlanishida vaziyatli rasmlarga qarab gap tuzish, birlikdagi otlarni ko'plikdagi otlarga aylantirish, otning kichraytirish-erkalatish shaklini xosil qilish, berilgan andozaga qarab gap tuzish qobiliyatlari xam shakllanmagan. Aqli zaif bolalarda mustaqil nutqini kuzatish shuni ko'rsatadiki, ular syujetli rasm yordamida xikoya tuzishda, ko'rgan narsalarini gapirib berish, ular uchun o'qib berilgan matnni so'zlab berish, o'z ko'rgan-kechirganlarini izchillik bilan bayon qilib berish kabi topshiriqlarni juda katta qiyinchiliklar bilan bajaradilar.

Aqli zaif bolalarda bilish faoliyatida hamda nutqning rivojlanishida kuzatiladigan nuqsonlar grammatika va imloning o'zlashtirilishini ancha qiyinlashtiradi. Shuni xisobga olib, maxsus suassasalardagi mashg'ulotlarda tovush va xarflarni tahlil qilish, lug'at ustidagi ishlarga juda katta e'tibor beriladi. Bolalar tovushlarni idrok etish va talaffuz qilishga, bir-biridan ajratish, analiz, sintez qilishga, tovushlarni bir-biridan farqlash, pauzalarlarni ajratishga o'rganadilar.

Defektologik mashg'ulotlarda aqli zaif bola shaxsini har tomonlama shakllantirish, ularni orqda qolishlikka olib keluvchi ruhiy va jismoniy rivojlanishidagi turli xil nuqsonlarni tuzatish, yengillashtirish, korreksiya qilishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga qaratilgan. Maxsus muassasalarda o'tkaziladigan xar bir mashg'ulot aqli zaif bolalarning nutqini,

bilish jarayonini, atrof-olam xaqidagi tasavvurlarini kengaytirishga va rivojlantirishga qaratilgan bo‘ladi.

Aqliy zaif o‘quvchilarda nutq kamchiliklarini tuzatish maxsus, defektologik ishlarning tashkil qilinishini talab qiladi. Ixtisoslashtirilgan yordamchi maktablarning o‘quv rejasida o‘qituvchi — defektolog tomonidan o‘tkaziladigan defektologik mashg‘ulotlar soati ko‘zda tutilgan. O‘qituvchi defektolog tibbiy pedagogik komissiyaning a‘zosi hisoblanadi. Maxsus tekshirish yo‘li bilan u bolaning nutqida kamchiligi bor-yo‘qligini va uning harakterini aniqlay bilishi kerak.

O‘quv yilining boshida defektolog maktabga qabul qilingan barcha o‘quvchilarni tekshiradi. O‘quvchilar og‘zaki nutqining dastlabki tekshirilishi darslar vaqtida o‘tkaziladi. Yozuv malakalari diktant orqali tekshiriladi.

Dastlabki tekshirish davomida nutqida kamchiligi aniqlangan bolalarning hammasini defektolog maxsus jurnalga belgilab qo‘yadi. Shundan so‘ng nutqining va yozuvning holati individual tekshiriladi va bolaga nutq kartasi to‘ldiriladi. Defektologik yordamga juda muhtoj, nutq nuqsoni og‘ir bolalar defektologik mashg‘ulotlarda qatnashish uchun tanlanadi. Qolgan engil darajadagi nutqida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni nutqiy nuqsonlarini bartaraf etish maqsadida defektologik mashg‘ulotlarga jalb etish masalasi e‘tiborga olinadi.

Nutq nuqsonining harakteri va bolaning o‘zlashtirishda uning ahamiyati mashg‘ulotlarga qabul qilishda asosiy mezon bo‘lib hisoblanadi.

Defektologik mashg‘ulotga qatnashadigan bolaning nutq kartasiga u bilan olib boriladigan mashg‘ulotlarning individual rejasi ilova qilinadi.

Reja tekshirishdan olingan barcha ma‘lumotlarni umumlashtiruvchi defektologik xulosa asosida tuziladi.

Defektolog o‘quvchidagi nutq nuqsonining harakteri va etiologiyasini aniqlash, unga nisbatan eng to‘g‘ri va samarali yondoshuv yo‘lini topish maqsadida tibbiy tekshirish ma‘lumotlari bilan tanishadi.

Nutq nuqsoniga ega bo‘lgan bolalar bilan mashg‘ulotlar tashkil qilish va ularni o‘tkazishda kamchiliklarini to‘g‘irlash yuzasidan olib boriladigan ishlar bolalarning yosh xususiyatlarini, nutq defekti xususiyatlarini, ona tilidan maktab dasturini hisobga olgan holda tashkil qilinadi. Defektologik mashg‘ulotlarga dars mashg‘ulotlaridan bo‘sh va sinfdan tashqari vaqtda 5 — 6 dars ajratiladi. Maktab ma‘muriyati va sinf o‘qituvchilari bilan kelishgan holda defektolog o‘quvchilarni o‘qish darslaridan nutq o‘stirish, odobnoma chaqirib olishi mumkin.

I — IV sinf o‘quvchilari bilan individual va guruh tarzidagi mashg‘ulotlar haftasiga 4 marta va V — VI sinflarda haftasiga 3 marta o‘tkaziladi.

Har bir o‘quvchi bilan olib boriladigan individual mashg‘ulotga, odatda 15 daqiqa ajratiladi. Guruh mashg‘ulotlarining davomiyligi — 40 daqiqa. Kichik guruhchalar bilan 20 — 25 daqiqa mashg‘ulotlar o‘tkazishga yo‘l qo‘yiladi.

Odatda individual mashg‘ulotlar tovushlarni nutqqa qo‘yish yoki korreksiya qilishga muhtoj bolalar bilan o‘tkaziladi.

Defektolog bitta nutqiy nuqson bo'yicha 4 — 6 kishidan iborat guruhni komplektlashtiradi.

2 — 9 o'quvchidan iborat kichik guruhlar bir xil o'quvchilar bilan, o'ziga xos reja bo'yicha ishlash talab qilingandagina komplektlashtiriladi. O'qituvchi va defektolog, sinf rahbari, tarbiyachi o'quvchilarni defektologik mashg'ulotlarda qatnashishlarini nazorat qilib turishlari kerak

Defektolog:

— mashg'ulotga qatnashish jurnalini tutib, unda mashg'ulotda o'tilgan materialning mazmunini qisqacha aks ettiradi (har kuni);

— ishni o'qituvchilar va tarbiyachilar bilan yaqin hamkorlikda tashkil qiladi, ular dars vaqtida, uy vazifasini tayyorlash nizomida, turmushda o'quvchilarning defektologik mashg'ulotlar jarayonida egallangan nutqiy malakalarining mustahkamlanishiga yordam berishlari kerak.

— dars vaqtida va darsdan tashqari vaqtda bolalar nutqiga to'g'ri talablar quyilishi uchun o'qituvchi va tarbiyachilarga o'quvchilarning yutuq va kamchiliklari haqida muntazam axborot berib boradi;

— bola bilan olib borilgan defektologik mashg'ulotlar yakunlangandan so'ng o'qituvchi va tarbiyachiga qo'lga kiritilgan malakalarni sinf sharoitida va darsdan tashqari vaqtda to'liq avtomatlashtirish usullari haqida tavsiyalar beradi;

— nutqiy nuqsoni bor bo'lgan o'quvchilarning nutq imkoniyatlarini tekshirish uchun ona tili, nutq o'stirish, o'qish va boshqa darslarni kuzatadi (defektologik mashg'ulotlardan bo'sh vaqtda). O'z navbatida o'qituvchi va tarbiyachilar ham mazkur sinf o'quvchilari bilan olib borilayotgan ishlardan xabardor bo'lishlari uchun vaqt-vaqti bilan defektologik mashg'ulotlarda qatnashishlari kerak.

— dastur talablarini, ona tilini o'qitish metodi va usullarini yaxshi bilishi, ularni o'z ishida hisobga olishi, darsda o'rganilayotgan mavzuga mos didaktik materialdan foydalanishi kerak.

— o'quvchilar bilan olib boriladigan nutq o'stirish ishlarini tashkil qilishda tarbiyachilarga yordam beradi;

— o'quv yilining oxirida tantanali ertalik o'tkaziladi. Unda defektologik mashg'ulotlarga qatnashgan bolalar o'z yutuqlarini namoyish qiladilar.

Defektologning tarbiyachilar va o'qituvchilar bilan olib boradigan ishi turli shaklda bo'lishi mumkin: individual suhbat, ochiq mashg'ulotlar, metod birlashmalarda ma'lumot berish va boshqalar.

Yilning oxirida defektolog o'quv yili davomida qilingan ishlar haqida matnli va raqamli hisobot topshiradi.

Aqli zaif bolalarda nutq kamchiliklarini tekshirishning maqsad va vazifalari:

1. O'quvchilarning anamnestic ma'lumotlarini o'rganish va taxlil etish.
2. Boshlang'ich 1-4-sinf o'quvchilaridagi og'zaki va yozma nutq kamchiliklarini aniqlash, korreksiyalash va bartaraf etish.
3. Nutq kamchiligining sabablari, mexanizmlari, strukturasi va belgilarini aniqlash.

4. Nutq buzilishlarining turlariga binoan o'quvchilarni guruxlarga taqsimlash.

5. Yozma nutq kamchiliklarini turlarini aniqlash, o'quvchilarni guruxlarga ajratish..

6. Xar bir o'quvchi va gurux uchun individual va guruxli ish rejalarini tuzish.

7. Xar bir o'quvchi uchun individual nutq kartasini tuzish va to'ldirib borish.

8. Nutq nuqsoni murakkab bo'lgan o'quvchilarga defektologik yordamni tashkil etish bilan birgalikda tibbiy hamda psixologik yordamni uyg'unlashtirish.

Aqli zaif bolalar nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda defektologik ishlarning ahamiyati va oila va maktabning hamkorligi bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va uning vazifasiga ota-onalarning faol pedagogik pozitsiyasini shakllantirish kirishi lozim. To'g'ri tashkil etilgan ish ta'limiy xarakterga ega bo'ladi. Defektolog oilada tarbiyaning ijobiy tajribalariga tayanishi, uni yoyishi kerak. Hamkorlikning eng birinchi va hal qiluvchi sharti pedagog va ota-onalar o'rtasidagi ishonchli munosabatlardir. Aloqa shunday bo'lishi kerakki, ota-onalarda tarbiyaviy va taxlimiy jarayonga nisbatan qiziqish uyg'onsin.

Ikkinchi, yanada ahamiyatli bo'lgan vazifa – oilani pedagogik ko'nikma va bilimlar bilan qurollantirishdir. Pedagogik hamkorlik jarayonini bunday tarzda tashkil etish natijasida ota-onalarning faqatgina o'zining farzandini tarbiyalashdagina emas, balki butun sinfning tarbiyaviy ishlarida faol ishtirochiga aylanishini ko'rish mumkin. Pedagoglar va ota-onalar hamkor sifatida bir-birlarini to'ldirib boradilar. Hamkorlik munosabatlari ikkala tomonning tengligini, o'zaro iliq munosabat va hurmatni nazarda tutadi.

Oila va maktabning hamkorligida quyidagilar nazarda tutiladi:

- oilani uning bola tarbiyasidagi imkoniyatlarini aniqlash maqsadida o'rganish;

- oilalarni bola tarbiyasidagi ahloqiy imkoniyatlari bo'yicha guruxlash;

- pedagog, defektolog va ota-onalarning birgalikdagi harakatlari bo'yicha dastur tuzish;

- tarbiyaviy faoliyatning oraliq va yakuniy natijalarini taxlil qilish;

Hozirgi vaqtda barcha mutaxassislar ota-onalarni maktab ishiga jalb etishning zarurligini tan oladilar, ammo pedagog va ota-onalarning o'rtasidagi munosabatlarda ma'lum bir disgarmoniya, muvofiq emaslik ham kuzatiladi. Bunday munosabatlarning rivojlanishiga shaxsiy hamda kasbiy omillar to'sqinlik qilishi mumkin: vaqtning yetishmasligi, o'ziga ishonmaslik, etnik stereotiplar, alam qilish hislari- bularning barchasi, shaxsiy va kasbiy qarashlar oilalarga bolalarining tarbiyasida faol ishtirokchi bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun pedagoglarning o'zlari tashabbus ko'rsatib har bir alohida oila bilan qanday hamkorlik qilishni tushunishlari kerak.

Ota-onalarning ishtirokida individual yondoshish tamoyilidan foydalanib ko'pchilik oilalarni ishga jalb etishning turli-tuman usullarini ishlab chiqish mumkin.

Ota-onalarning ishtirokini 5 darajasi ajratiladi

1) bir martalik yordam ko'rsatish;

2) ota-onalarning qobiliyatlaridan ba'zan mashg'ulotlar o'tishda foydalaniladi;

3) ota-onalar doimiy ravishda yordam ko'rsatadigan ko'ngilli yordamchilarga aylanadilar;

4) ota-onalar sinfda ishning asosiy yo'nalishlarini aniqlashga yordam beradilar;

5) ota-onalar maktabning ishida yordam beradigan ko'p masalalarni muhokama qilishda ishtirok etadilar;

Har bir variantda ota-onalarda tajriba almashib, bir-biridan ma'lum bir malakalarni o'rganish imkoniyati mavjud. Shuning uchun ish davom etgan sari ota-onalari ishtirokining imkoniyatlari ko'payib boradi. Pedagog oila a'zolarining qaysi biri sinfning ishida ishtirok etishidan qat'iy nazar ota-onalarga yordam berishga doimo tayyor bo'lishi kerak. Asta-sekinlik bilan berilgan yordam va qo'llab-quvvatlash ota-onalarga o'zarini ancha dadil tutishga, mustaqil ishlashga imkon yaratadi.

Ota-onalarning kuchli tomonlari va ijobiy sifatlari e'tiborga olish ishning muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. O'zaro munosabatlarning rivojlanib borishi bilan ishonch mustahkamlanadi, ota-onalar rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolani tarbiyalashda ma'lum bir ma'suliyatga ega bo'ladilar.

Bolani har tomonlama rivojlantirishda maktab va oila hamkorligining mazmuni, shakl va metodlarini takomillashtirish juda muhim. Maxsus muassasa pedagogi bu vaziyatda bolalarning tarbiyachisi va ota-onalarning hamkor sifatida ish ko'radi. Pedagoglar va oila a'zolari o'rtasidagi aloqaning xarakteri va samaraliligi maktabning oila bilan hamkorligidagi ishning metodlarini to'g'ri tanlashiga ham bog'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Волкова Г.А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики: Учебно-методическое пособие. – СПб, 2003.

2. Ауурова М.Ю. Logopediya. – Т.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2007y.

3. Акрамова, Х. (2020). Ақли заиф ўқувчиларни компьютер технологиялари асосида меҳнат кўникмаларини шакллантириш. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-9. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4013

4. Акрамова, Х. (2020). Коррекционно-педагогические обобщенности формирования навыков здорового образа жизни у детей с умственной отсталостью в семейных условиях. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/918

5. Акрамова, Х. (2020). Социально-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/674

6. Akramova, X. (2020). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/682

7. Akramova, X. (2020). Metodika formirovaniya obshchih trudovykh navykov u umstvenno otstalyykh uchениkov cherez kompyuternyye multimedийnye programmy. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-7. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3182
8. Akramova, X. (2020). Methods of developing general work skills in mentally retarded students through information programs. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/697
9. Akramova, X. (2020). Peculiarities of the labor activity of mentally retarded pupils. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/897
10. Akramova, X. (2020). Aqli zaif o'quvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/916
11. Akramova, X. (2020). Zamonaviy multimedia vositalaridan foydalaniш - muvaffaqiyat garovi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3162
12. Akramova, X. (2020). Maktabgacha ёшдаги болалар билан олиб бориладиган ижтимоий педагогик фаолият технологияси. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3994
13. Akramova, X. (2020). Mehnat darslarida aqli zaif bolalar nutqini o'stirishning o'ziga xosligi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4025
14. Muzaffarova, X. (2020). Identification of mentally retarded children: Identification of mentally retarded children. *JSPI Scientific Publications Archive*, 5 (1). Retrieved from https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/556
15. Muzaffarova, X. (2020). Boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik maxorati. *JSPI Scientific Publications Archive*, 1 (14), 1-1. Retrieved from https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3790